

Е.Б. Ахметов¹, Ғ.Е. Имамбаева²

¹Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институты,
Астана қ., Қазақстан Республикасы

²Инновациялық Еуразия университеті, Павлодар қ., Қазақстан Республикасы

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ӘКІМШІЛІК СОТ ІСІН ЖҮРГІЗУДЕГІ ЗАҢДЫЛЫҚ, ӘДІЛЕТТІЛІК ЖӘНЕ СОТТЫҢ БЕЛСЕНДІ РӨЛІ ҚАҒИДАТТАРЫНЫҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ

Аннотация. Мақалада Қазақстан Республикасындағы әкімшілік әділет саласындағы құқықтық принциптердің маңызы мен рөлі егжей-тегжейлі қарастырылады. Бұрынғы КСР Одағы елдерінің әкімшілік әділет жүйесіне көшу үлгілерін және оны Қазақстанда енгізу ерекшеліктерін зерттей отырып, авторлар Қазақстан Республикасының Әкімшілік рәсімдік-процестік кодексінде заңдылық пен әділеттілік қағидаттарын заңды бекітуге тоқталады. Әділеттілік принципін заңдылық принципімен қатар қолдану қажеттілігін жүйелі талдау мақаланың әдіснамалық негізіне айналды. Ғылыми жаңалық – әкімшілік процедуралардың принциптерін, демек, қоғамдық басқарудың бүкіл жүйесін анықтайтын ықпалы бар маңызды бағынышты басшылық принциптерді зерттеу.

Әкімшілік сот ісін жүргізу азаматтың құқықтары мен бостандықтарын сот арқылы қорғауды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Тиісті бақылаудың болмауына байланысты азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын бұзу қаупі бар екенін атап өткен жөн.

Әкімшілік әділет азаматтардың құқықтарын қорғаудың бір түрі деп санаймыз. Мақалада Қазақстан Республикасындағы әкімшілік әділет институтын дамыту процесі талданады.

Түйінді сөздер: құқықтық принцип; заңдылық; әділеттілік; әкімшілік әділет; әкімшілік рәсім; ереже; жарыспалылық; әкімшілік сот.

Е.Б. Ахметов¹, Ғ.Е. Имамбаева²

¹Институт законодательства и правовой информации Республики Казахстан,
г. Астана, Республика Казахстан

²Инновационный Евразийский университет, г. Павлодар, Республика Казахстан

ВЗАИМОСВЯЗЬ ПРИНЦИПОВ ЗАКОННОСТИ, СПРАВЕДЛИВОСТИ И АКТИВНОЙ РОЛИ СУДА В АДМИНИСТРАТИВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Аннотация. В статье подробно рассматривается значение и роль правовых принципов в административной юстиции в Республике Казахстан. Исследуя модели перехода стран бывшего Союза ССР к системе административной юстиции и специфику ее внедрения в Казахстане, авторы останавливаются на юридическом закреплении принципов законности и справедливости в Административном процедурно-процессуальном кодексе Республики Казахстан. Системный анализ необходимости применения принципа справедливости наряду с принципом законности лег в методологическую основу статьи. Научная новизна заключается в изучении важных соподчиненных руководящих начал, влияние которых является определяющим для принципов административных процедур, а значит, и всей системы публичного управления.

Административное судопроизводство позволяет обеспечивать судебную защиту прав и свобод гражданина. Необходимо отметить, что из-за не должного контроля существует риск нарушения прав и свобод граждан.

Мы полагаем, что административная юстиция является формой защиты прав граждан. В этой статье анализируется процесс развития института административной юстиции в Республике Казахстан.

Ключевые слова: правовой принцип; законность; справедливость; административная юстиция; административная процедура; правило; состязательность; административный суд.

E.B. Akhmetov¹, G.Y. Imambayeva²

¹*Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan,
Astana, the Republic of Kazakhstan*

²*Innovative Eurasian University, Pavlodar, the Republic of Kazakhstan*

THE LINK BETWEEN THE PRINCIPLES OF LEGALITY, JUSTICE AND THE ACTIVE ROLE OF THE COURT IN ADMINISTRATIVE PROCEEDINGS OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Abstract. The article examines in detail the importance and role of legal principles in administrative justice in the Republic of Kazakhstan. Examining the models of transition of the countries of the former USSR to the administrative justice system and the specifics of its implementation in Kazakhstan, the authors focus on the legal consolidation of the principles of legality and fairness in the Administrative Procedural Code of the Republic of Kazakhstan. A systematic analysis of the need to apply the principle of justice along with the principle of legality formed the methodological basis of the article.

Administrative legal proceedings allow for judicial protection of citizens' rights and freedoms. It should be noted that due to inadequate control, there is a risk of violation of the rights and freedoms of citizens.

We believe that administrative justice is a form of protection of citizens' rights. This article analyzes the process of development of the institute of administrative justice in the Republic of Kazakhstan.

Keywords: legal principle; legality; fairness; administrative justice; administrative procedure; rule; competition; administrative court.

DOI: 10.52425/25187252_2025_36_18

Кіріспе. Кіріспе. Қазіргі кезеңде отандық және халықаралық ғылыми ортамен әкімшілік әділет жүйесіне көп көңіл бөлінеді. Қазақстан Республикасында бұл жүйенің заңды түрде қалыптасуы үшін шамамен екі онжылдық керек болды. Аталған құқықтық институтты құру және нығайту қажеттілігі құқық үстемдігін және сот төрелігін іске асыру сапасын қамтамасыз ету қажеттілігі итермелейді, сонымен қатар оның қажеттілігі туралы Қазақстан Республикасының Президенті Қ.-Ж.К. Тоқаев 2022 жылғы 1 қыркүйектегі Жолдауында ерекше атап өткен¹.

Елімізде әкімшілік әділет құрудың бастапқы нүктесі болып Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығымен бекітілген 2010-2020 жылдар аралығына арналған ҚР Құқықтық саясатының Тұжырымдамасы саналуы тиіс. Себебі, бұл Тұжырымдаманың мәтінінен Қазақстанда әкімшілік сот ісін жүргізу қылмыстық және азаматтық сот ісін жүргізумен қатарлы сот төрелігін жүзеге асырудың толыққанды формасы болуы тиіс

екендігін көруге болады².

Қазақстан Республикасы Әкімшілік рәсімдік-процестік кодексінің қабылдануымен 2020 жылғы 29 маусымда Қазақстан Республикасында әкімшілік әділет жүйесінің заңнамалық түрде ресімделуі соңына жетті, алайда әкімшілік әділет жүйесін одан әрі жетілдіру бойынша теориялық және тәжірибелік әзірлемелер белсенді түрде жалғасуда.

Осы тұрғыдағы өзекті мәселелердің бірі Қазақстан Республикасы әкімшілік сот ісін жүргізудегі соттың белсенді рөлі, заңдылық және әділеттілік деген қағидаттар болып табылады. Олардың өзекті болғаны рәсімдер туралы мәселенің өте маңызды болуымен байланысты, өйткені ұлттық сот ісін жүргізу жүйесі процестік нормалар мазмұнының сапасымен ғана емес, оларды қолдану тәсілдерімен де ерекшеленеді. Процестік нормаларды қолдану кезіндегі тәсілдер мен әдістер арасындағы айырмашылықтардың белгілері көбінде дәлелдеу бөлігінде орын

¹ Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам: Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың. 2022 ж. 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауы [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K22002022_2 (жүгінген күні: 01.03.2025).

² Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығы. Қазақстан Республикасының 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған құқықтық саясат тұжырымдамасы туралы: Қазақстан Республикасы Президентінің 2009 ж. 24 тамыздағы № 858 Жарлығы [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U090000858_/history (жүгінген күні: 01.03.2025).

алады. Бір жағдайда сот даудағы шындықты өзі анықтауға тырысса, ендігі бір жағдайда сот жеңісті ең бола алатын тараптың пайдасына тиесілі болу үшін, тараптардың дәлелдерін қарастырады.

Бұл мәселе бойынша ұзақ уақыт бойы көптеген елдерде, соның ішінде, Қазақстан Республикасында да талқылаулар және сот ісін жүргізудің пассивті немесе активті рәсімдерін салыстыру жүргізіліп жатыр. Салыстыру әртүрлі параметрлер бойынша жасалады, оның ішінде әлеуметтік шығындар, әділеттілік деңгейі, сот төрелігін жүзеге асырудағы теңдік және басқа да мәселелер бар. Әлі күнге дейін соттың белсенді рөлі сот қабылдаған шешімдердің әділеттілік деңгейін қаншалықты арттыратыны және керісінше, тараптың сот дауындағы сот төрелігінің тиімсіз деңгейіне және әлеуметтік шығындардың жоғарылауына әкелетін жеке әл-ауқатының дәрежесіне жарыспалылық қағидаты қаншалықты тәуелді деген мәселелер пікірталас болып қала береді.

Мысалы, кеңестік кезеңде Қазақстан Республикасында соттың белсенді рөлі қағидатының түрі ретінде инквизициялық процесс үстемдік етті. Тәуелсіздік алғаннан кейін, Қазақстан соттың пассивті рөліне бет бұра бастады, яғни сот ісін жарыспалылық қағидаты бойынша жүргізу қажеттілігі туралы идея басым бола бастады. Алайда халықтың сот төрелігіне (әсіресе әкімшілік процесінде), деген сенімінің төмендеуі, сондай-ақ сот ісіндегі жеңіске жетуі тараптардың материалдық шығындарына байланысты бола бастауының жиіленуі әкімшілік әділет пен әкімшілік сот ісін жүргізу жүйесінде соттың белсенді рөлі қағидатының басым болуына әкелді.

Сонымен бірге соттың белсенді рөлі, заңдылық және әділеттілік деген қағидаттарға тақырыбына, олардың маңыздылығына көп көңіл бөлінуіне қарамастан, ол Қазақстан Республикасындағы зерттеу ізденістерінен алшақ қалып, әртүрлі авторлармен ұсынылған қысқа фрагменттермен және көп қарама-қайшылықпен сипатталатын ескертулердің жиынтығы болып қала беруде. Осы уақытқа дейін соттың белсенді рөлі қағидатының артықшылықтары мен кемшіліктері

туралы, жарыспалылық процесінің қандай артықшылықтары бар екендігі туралы, соттың белсенді рөлінің басым болғанда дәлелдеу тәсілдерінің екі түрінің оң және теріс жақтарын теңестіру үшін қандай заңнамалық шаралар қабылдау қажет екендігі туралы толық түсінік жоқ.

Жоғарыда аталған барлық факторлар әкімшілік сот ісін жүргізудегі соттың белсенді рөлі, заңдылық және әділеттілік қағидаттарының мәселелерін, олардың азаматтық сот ісін жүргізудегі ерекшеліктерін салыстырмалы аспектіде зерттеуді өзектендіреді және тұтастай алғанда, әкімшілік әділет дамуын неғұрлым мұқият талдаудың уақтылығын айқындайды.

Материалдар мен әдістер. Таңдалған тақырыпты тереңірек зерттеу мақсатында отандық және шетелдік ғалымдардың ғылыми еңбектері, уәкілетті органның статистикалық деректері талданды. Сонымен қатар, Қазақстан Республикасының заңнамасына талдау жүргізілді.

Әдіснамалық негізін диалектикалық, логикалық, талдау, синтез, индукция, дедукция, сонымен қатар логикалық, тарихи, жүйелік, салыстырмалы-құқықтық сияқты жалпы ғылыми әдістер құрайды.

Сонымен қатар, мақала жазу барысында жеке ғылыми әдістер де қолданылды, атап айтқанда, техникалық-құқықтық, формальды-құқықтық, кешенді, салааралық, салыстырмалы-құқықтық, жүйелік-құрылымдық және т.б.

Қазақстан Республикасының әкімшілік сот ісін жүргізу қағидаттарын зерттеуге келесі қазақстандық ғалымдардың үлкен үлес қосқанын атап өткен жөн. Олар: Э.Б. Аблаева, Б.Е. Абдрахманов, Е.Б. Абдрасулов, М.Т. Әлімбеков, С.Н. Досымбеков, Б.З. Елчібаев, Б.А. Жетпісбаев, М.И. Жұмағұлов, С.З. Зиманов, Е.А. Нұғманова, Р.А. Подопрігора, А.И. Худяков және т.б.

Нәтижелер, талқылау. Құқықтық қағидаттар заңдардың нормаларын қолдану процесінде үлкен маңызға ие, өйткені олардың құқықтық табиғаты әлі толық ашылмағанына қарамастан, заңнамада көрсетілген құқықтық нормалар мен құқықтық

принциптер арасындағы нақты шекара белгіленбеген. Заң докторы Джордан Дачи құқықтық қағидаттарды анықтаудың күрделілігін дұрыс көрсетеді, өйткені олар кейбір жағдайларда нақты құқықтық нормалар ретінде қарастырылады, ал басқа жағдайларда жалпы құқықтық ережелер ретінде қарастырылады, үшінші жағдайларда олар стандарттар ретінде ұсынылады, бірақ құқықтық нормалар негізделеді [1].

Кейбір зерттеушілердің пікірімен келісу керек, құқық принциптері, бір жағынан, құқықтық ғылым әзірлеген және нормативтік құқықтық Регламенттің бағыты мен мазмұнын жанама түрде анықтайтын жалпы көзқарастар. Екінші жағынан, құқықтық принциптер қазіргі сот төрелігінің мақсаттары мен міндеттерін жүзеге асыруға ықпал ететін құқықтық ұйғарымдар ретінде әрекет етеді [2].

Әкімшілік әділеттілікке көшу процесінде бірінші болып Балтық елдері болды, онда мемлекет мүдделерінің жеке мүдделерден басымдығынан бас тарту тез басталды, ал әкімшілік құқық жалпы адамзаттық құндылықтарды өзектендіре бастады [3]. Латвияның әкімшілік-іс жүргізу заңының 2-бабында мемлекет пен адам арасындағы нақты жария-құқықтық қатынастарға қатысты атқарушы биліктің іс-әрекеттерін тәуелсіз, объективті және құзыретті сот билігін бақылауға бағындыру көзделеді.

Қазақстан Республикасында, алдыңғы зерттеушілер атап өткендей, әкімшілік әділетті ұйымдастыру мәселелері де өте өзекті болды, өйткені оны қалыптастырудың мақсаты мемлекеттік органдардың іс-әрекеттерін бақылау бойынша нақты құқықтық база құру болды. Әкімшілік әділет адам мен азаматтың құқықтарын қосымша қорғауды қамтамасыз етуге, Қазақстанның инвестициялық тартымдылығын арттыруға тиіс болды [4].

Сонымен қатар, Қазақстанда шынайы Әкімшілік әділет құру 2020 жылға дейін созылды, өйткені 2010 жылдан бастап қабылданған заң жобасын әзірлеушілердің шаралары бастапқыда бір заңда әкімшілік соттың бір-біріне қайшы келетін екі өкілеттігін біріктіруге бағытталған – бір жағынан, әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер

бойынша іс жүргізуді жүзеге асыру, екінші жағынан, жария-құқықтық дауларды шешу және адамдардың құқықтарын құзыретті лауазымды адамдар мен органдардың құқыққа қарсы қызметінен қорғауды қамтамасыз ету.

2021 жылғы 1 шілдеден бастап күшіне енген Әкімшілік рәсімдік-процестік кодекс Қазақстан Республикасында әкімшілік рәсімдер мен әкімшілік сот ісін жүргізу жүйесінің толыққанды жұмыс істеуінің бастамасы болып қалыптасты, өйткені олардың міндеттері жария-құқықтық қатынастарда жеке және қоғамдық мүдделердің теңгеріміне қол жеткізу жөніндегі шаралар кешенін қамтамасыз ету. Бірінші кезекте адамның құқықтары мен бостандықтарын ықтимал озбырлықтан қорғау арқылы болды атқарушы билік.

Әкімшілік рәсімдер мен әкімшілік сот ісін жүргізудің қойылған мақсаттары мен міндеттеріне қол жеткізу нақты материалдық және іс жүргізу нормаларын дұрыс қолдану арқылы, сондай-ақ құқықтық қағидаттарды қолдану арқылы іске асырылады. Заң шығарушы жеке және заңды тұлғалардың құқықтық қағидаттарды пайдалану құқығын және соттың, басқа да құзыретті органдардың істерді шешу кезінде құқықтық қағидаттарды қолдану құқығын бекіте отырып, олардың санын ҚР ӘРПК-де көрсетілген қағидаттармен шектемеді.

Жаңа құқықтық қағидаттарды орнату кейбір принциптер, соның ішінде дәстүрлі принциптер арасында жүйелік байланыстар дамығанын білдірмейді. Мысалы, әділеттілік принципі заңдылық принципінен бөлек тұрады. Олардың өзара байланысы қандай және нақты жағдайларда қандай принципке артықшылық беру керек?

Егер заңдылық принципі құқықтық ережелерді қатаң сақтауды көздейтін болса, онда әділеттілік принципі, оның тұжырымдамасы бос қабықты емес, терең мазмұны бар категорияны білдіреді. Әділеттілік тек ресми теңдікті ғана емес (мұндай жағдайларға бірдей көзқарас), сонымен қатар әр адамға өзінің «әділдігін» беруді талап ететін әр адамның тең қадір-қасиетіне негізделген маңызды теңдікті де

қамтиды, бұл оның талап ету құқығы [5].

Алайда әділдіктің мазмұны бірде-бір заңнамалық актіде, оның ішінде Қазақстанның әкімшілік сот ісін жүргізу туралы заңнамасында дәл айқындалмаған. Құқықты қолдану субъектісінің әділеттілік қағидатына сүйенуі бір жағынан әкімшілік іске қатысушылардың істің мән-жайларын жан-жақты және толық зерттеуге құқығын іске асыруы үшін тең мүмкіндіктер мен жағдайларды қамтамасыз ету ретінде ҚР ӘРПК-де сипатталған.

Екінші жағынан, әділеттілік қағидаты соттың тиісті мәселелерді шешудегі критерий ретінде қарастырылады. Тұтастай алғанда, заң шығарушының әділдік қағидатының мазмұнына деген осындай көзқарасының дұрыстығын мойындай отырып, қағидаттың мәні толық ашылмаған деп санаймыз. Әділдік қағидатын қолдану туралы норма осы ұғымдардың бағалау сипатына байланысты және олардың мазмұнын ашуды талап ететін парасаттылық, объективтілік және бейтараптық өлшемдерін ұстану қажеттілігімен қатар жүреді.

Сонымен қатар, әділеттілік принципі іс жүргізу аспектісінде көбірек көрінеді, және әкімшілік істе сот қолданатын материалдық құқық нормалары әділеттілік қағидаты туралы мүлдем айтылмайтын көптеген нормативтік құқықтық актілер жүйесінде көрінеді. Бұл ереже әкімшілік рәсімдер мен әкімшілік сот ісін жүргізудің мәні, сайып келгенде, әділеттілік қағидатының іс жүргізу талаптарын ресми сақтаудан гөрі, әкімшілік істі мәні бойынша заңды және әділ шешуден тұратынына қарамастан орын алады.

Осыған байланысты, жария-құқықтық қатынастарды реттейтін материалдық нормалар жүйесінің мәтіндерінде әділеттілік қағидатының болмауына байланысты олқылық ӘРПК-те дәлірек талап қою арқылы толтырылуы мүмкін. Тек судья ғана емес, әкімшілік істе қоғамдық билікті білдіретін және материалдық құқық нормаларын қолданатын кез-келген басқа субъект әділеттілік қағидатын басшылыққа алуы тиіс.

Әділдік принципінің заңдылық қағидатымен байланысын орнату, жоғарыда айтылғандай, мұқият назар аударуды қажет

етеді.

ӘРПК-нің 2-тармақшасы 5-бабына сәйкес әкімшілік сот ісін жүргізудің міндеттерін аша отырып, әкімшілік істерді әділ, бейтарап және уақтылы шешу қажеттігін белгілейді, бұл ретте міндет ретінде бірінші кезекте істерді заңды түрде шешу талабын жіберіп алады.

Заңдылық пен әділеттіліктің арақатынасын орнатудың маңыздылығы, егер ӘРПК-де заңдылық қағидатының мазмұны ашылғанын және судьяның Конституция мен заңдардың талаптарын дәл сақтау міндетін көздейтінін ескерсек, заңдылық пен әділеттілік қағидатының мазмұны абстрактілі түрде және басқа да бағалау ұғымдарына сүйене отырып баяндалғанын ескерсек, мұндай жағдайларда жиі көрінеді.

Осыған байланысты заң судьяның немесе құқықты қолданудың басқа субъектісінің тек заңға бағынуы керек, оның белгілі бір оқиғаларға немесе адамдарға субъективті қатынасы болмауы керек екендігіне баса назар аударады. Алайда, тәжірибеде құқықтық қатынастар жүйесінде белгіленген талаптарға қарағанда күрделі болып шығады. Осыған байланысты, белгілі бір дәрежеде біз заңның олқылықтарының, қарама-қайшылықтарының немесе басқа ақауларының болуын көреміз. Егер сыни тұрғыдан түсінбестен заңның ықтимал қарама-қайшы талаптарын ұстанатын болса және әділеттілік принципін басқа ұқсас құндылықтармен бірге қолданбаса, әділ сот төрелігіне қауіп төндіруі мүмкін екендігімен келісеміз.

Судьяның назарын әкімшілік істі шешу кезінде әділеттілік қағидатын ұстану қажеттілігіне аудару, егер мүмкін болса, осы қағиданы заңда ашу жария-құқықтық қатынастарды құқықтық реттеу жүйесінде айтарлықтай жетістік болар еді. Дәстүрлі құқықтық жүйеде де жанжалдар мен дауларды шешудің, құқықтың жалпы ұғымдарын жеке әділеттіліктің нақты талаптарымен үйлестірудің ерекше тәсілдері бар [6].

Заңдылық қағидатына байланысты тағы бір аспект бар – егер де бұл акт адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын бұзады деген қорытындыға келсе,

Қазақстан Республикасының Конституциялық сотына жүгіну міндетіне қатысты заңның немесе өзге де нормативтік құқықтық актінің Конституцияға қайшы келетіндігін тану туралы сұрау салу арқылы жүзеге асырылады [7].

Жоғарыда айтылғандардан әкімшілік сот ісін жүргізуде қолданылатын басқа қағидаттармен қатар соттың белсенді рөлі қағидаты, заңдылық пен пропорционалдылық қағидаты, сенім құқығын қорғау қағидаты белгілі бір ішкі құрылымға ие екендігін атап өткен жөн [8].

Сонымен қатар, кінәлілік қағидаты әділеттілікті, заңдылықты және азаматтардың құқықтарын қорғауды қамтамасыз ететін әкімшілік сот ісін жүргізудің маңызды элементі болып табылады. Оны сақтау әкімшілік әділеттің тиімді жұмыс істеуін қамтамасыз ету және қоғамда құқықтық тәртіпті сақтау үшін қажетті шарт болып табылады. Осыған байланысты кінәлілік қағидатын дамыту және қолдануды жетілдіру қазіргі мемлекеттің әкімшілік әділет үшін өзекті міндет болып табылады [9].

Қорытынды. Әкімшілік рәсімдік-процестік кодекстің қабылдануы Қазақстан Республикасының азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етуге, олардың мүдделерін заңсыз әрекеттер мен жария билік шешімдерінен қорғауға бағытталған әкімшілік әділет жүйесіне көшуін белгіледі. Алайда, нормативтік құқықтық актіні қабылдаудың өзі әкімшілік әділеттің мақсаттары мен міндеттері толық көлемде іске асырылатынын білдірмейді. Сот органдарының мемлекеттік әкімшілік пен азаматтар арасындағы даулар мен жанжалдарды шешу кезінде нормативтік құқықтық актілер жүйесін қолдану тиімділігіне байланысты болады. Бұл аспектке

заңда көрсетілген құқықтық принциптерге үлкен рөл беріледі.

Сот әділеттілік принципі мен заңдылық принципі арасындағы тепе-теңдікті таба білуі көптеген факторларға, ең алдымен әділеттілік принципінің мағынасын заңнамалық тұрғыдан ашуға байланысты болады. Әділеттілік ұғымын анықтаған кезде, оны көптеген белгілі ойшылдар өзінің жанашырлығы бар шынайы еркін ізгілік деп түсінгендіктен, барлық басқа ізгіліктер іс жүзінде әділеттіліктен туындайды және теориялық тұрғыдан алынады.

Сот қолдану кезінде әділеттілік принципі адамның нақты жағдайлары мен жеке қасиеттеріне сәйкес келетін ең дараланған тәсілді қажет етеді. Бірақ заң белгілі бір құқықтық қатынастарды әділ құқықтық бағалау үшін маңызды барлық жеке факторларды қарастыра алмайды және бекіте алмайды.

Соттың белсенді рөлін, әділеттілік, заңдылық қағидаттарын асыру мәселелері:

1. Тараптар әрқашан сот ұсыныстарын қолдамайды.

2. Мемлекеттік органдар мен ұйымдар сұрау салуларға уақтылы және әрдайым жауап бере бермейді (соның ішінде ПИК-тен, акционерлік қоғамдардан сұрау салуды қиындатады).

3. Сот ісіне қатысуға тар мамандарды тартудың қиындығы (ұйымдар әрдайым олардың жоқтығына байланысты маман ұсынуға келісе бермейді).

Соттың белсенді рөлін, әділеттілік, заңдылық қағидаттарын қамтамасыз ету тәсілдері:

1. Ақшалай өндіріп алу.

2. Сот ұсынымдарын қабылдау қажеттілігін процеске қатысушыларға жеткізе білу (коммуникативтік дағдылар).

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Daci, J. Legal Principles, Legal Values and Legal Norms: are they the same or different? / J. Daci // Academicus International Scientific Journal. – 2010. – № 1. – Pp.109-115.
2. Allen, R.J. The Nature of Discretion / R.J. Allen // Law &Contemp. Probs. Autumn Journal. – 1984. – № 1. – Pp. 2-3.
3. Barrat, E. Principle of natural justice and its legal implecations / B. Esher // Bihar journal. – 2020. – № 1. – Pp. 1-6.
4. Huysmans, J. The role of formal principles in legal reasoning / J. Huysmans // Policy within and

through law. – 2015. – № 1. – Pp. 237-259.

5. Velden, B. Analogy and Exemplary Reasoning in Legal Discourse / B.Velden, H. Kaptein // Law, Philosophy. – 2018. – № 2. – Pp. 101-107.

6. Sossin, L. Future of Administrative Justice / L.Sossin // Canadian Journal of Administrative Law & Practice. – 2008. – Volume 21. – Pp. 192-222.

7. Akhmetov, Y. Analyses of the principles of legality and justice in administrative proceedings of the Republic of Kazakhstan / Y. Akhmetov, Y. Abdrassulov, A. Akhmetova // Public Law and Policy. – 2024. – Vol. 10. No. 5. – Pp. 1-11.

8. Жумагулов, М.И. На пути формирования проекта кодекса Республики Казахстан об административном судопроизводстве: профилактика коррупции в области административного судопроизводства / М.И. Жумагулов // Вестник Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан. – 2015. – № 2 (38). – С. 36-41.

9. Макулбеков, Б.Д. Судебная власть в системе государственной власти в Республике Казахстан: дис. ... канд. юрид. наук. – Алматы, 2010. – 250 с.

References:

1. Daci, J. Legal Principles, Legal Values and Legal Norms: are they the same or different? / J. Daci // Academicus International Scientific Journal. – 2010. – № 1. – Pp.109-115.

2. Allen, R.J. The Nature of Discretion / R.J. Allen // Law &Contemp. Probs. Autumn Journal. – 1984. – № 1. – Pp. 2-3.

3. Barrat, E. Principle of natural justice and its legal impecations / B. Esher // Bihar journal. – 2020. – № 1. – Pp. 1-6.

4. Huysmans, J. The role of formal principles in legal reasoning / J. Huysmans // Policy within and through law. – 2015. – № 1. – Pp. 237-259.

5. Velden, B. Analogy and Exemplary Reasoning in Legal Discourse / B.Velden, H. Kaptein // Law, Philosophy. – 2018. – № 2. – Pp. 101-107.

6. Sossin, L. Future of Administrative Justice / L.Sossin // Canadian Journal of Administrative Law & Practice. – 2008. – Volume 21. – Pp. 192-222.

7. Akhmetov, Y. Analyses of the principles of legality and justice in administrative proceedings of the Republic of Kazakhstan / Y. Akhmetov, Y. Abdrassulov, A. Akhmetova // Public Law and Policy. – 2024. – Vol. 10. No. 5. – Pp. 1-11.

8. Zhumagulov, M.I. Na puti formirovaniya proekta kodeksa Respubliki Kazahstan ob administrativnom sudoproizvodstve: profilaktika korrupcii v oblasti administrativnogo sudoproizvodstva / M.I. Zhumagulov // Vestnik Instituta zakonodatel'stva i pravovoj informacii Respubliki Kazahstan. – 2015. – № 2 (38). – S. 36-41.

9. Makulbekov, B.D. Sudebnaja vlast' v sisteme gosudarstvennoj vlasti v Respublike Kazahstan: dis. ... kand. jurid. nauk. – Almaty, 2010. – 250 s.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ / INFORMATION ABOUT AUTHORS

Ерік Булатұлы Ахметов – Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институтының аға ғылыми қызметкері, философия докторы (PhD), e-mail: ahmetov.er-0507@mail.ru.

Ахметов Ерик Булатович – старший научный сотрудник Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан, доктор философии (PhD), e-mail: ahmetov.er-0507@mail.ru.

Akhmetov Erik Bulatovich – Senior Researcher at the Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan, PhD, e-mail: ahmetov.er-0507@mail.ru.

Ғайша Ерсайқызы Имамбаева – Инновациялық Еуразия университетінің Өлеуметтік-гуманитарлық ғылымдар кафедрасының профессоры, филология ғылымдарының докторы, профессор, e-mail: lady.gaysha@mail.ru.

Имамбаева Гайша Ертаевна – профессор кафедры социально-гуманитарных наук Инновационного Евразийского университета, доктор филологических наук, профессор, e-mail: lady.gaysha@mail.ru.

Imambayeva Gaisha Yertaevna – Professor of the Department of Social Sciences and Humanities of the Innovative Eurasian University, Doctor of Philology, Professor, e-mail: lady.gaysha@mail.ru.